

TASARIMI VE METNİYLE FARKLI BİR BASKI HİLYE-İ ŞERİFE

Süleyman BERK*

Öz

Hilye-i Şerife, Hz. Peygamber (sav)'in yazı ile anlatıldığı levhalardır. Tarih boyunca Hz. Peygamber'i övmek, insânî ve ahlâkî vasıflarını ortaya koymak için pek çok metin ortaya konulmuştur.

Bugün bilinen klâsik anlamdaki levha Hilye-i Şerife tasarımı ilk defa Hattat Hâfız Osman'da görülmüştür. Fakat Hilye-i Şerife levhasının bu tasarımı alana kadar geçirdiği safhalar henüz tam olarak ortaya konulmuş değildir.

Hilye-i Şerife'lerin farklı tasarımlarına bağlı olarak, ana hilye metni dışında farklılıklara da rastlanmaktadır. Klâsik Hilye-i Şerife levhalarında Besmele, Hilye metni, Hz. Peygamber (sav) ile ilgili bir Âyet-i kerîme ile dört halîfenin isimleri bulunmaktadır. Bu klâsik tertibin dışında çok farklı metinlerle de Hilye-i Şerife levhalarını görmekteyiz.

Makale konusu ettiğimiz baskı Hilye-i Şerife'de de klâsik hilye metni dışında Hâkânî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınan ve aslı 710 beyti aşan Hilye-i Hâkânî'den elli iki seçme beyit Ta'lik hurûfât ile dizilmiştir. Böylece ortaya tasarımı ve metni ile farklı bir Hilye-i Şerife çıkmıştır. Bu Hilye-i Şerife levhası'nda da dört halîfenin isimleri ve Hz. Peygamber'le (sav) ilgili âyet (Enbiyâ Suresi 107) bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hilye-i Şerife, Hilye-i Hâkânî, Hz. Peygamber (sav), Hattat Hâfız Osman, Hattat I. Derviş Ali, Hâkânî Mehmed Bey.

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi,
hattatberk@gmail.com

Abstract

A Distinctive Hilya (Hilye-i Serife) in Terms of Both Design and Text

Hilya (Hilye-i Şerife) denote sheets (levha), where The Prophet Muhammed (sav) is described in writing. Many threnodies, qasides, poetry, mawlid and hilya were written in order to praise beloved Prophet Muhammed (sav) and to present his humanistic and moral properties throughout history. These texts, devoted to Prophet Muhammed (sav), were written in the finest calligraphy of all: “Hüsn-i Hat”.

The first examples of Hilya sheets were most probably written during Ottoman period. The classical design, known today, was first seen in Calligrapher Hâfız Osman’s work of art. The phases undergone until the ultimate form of design, are not yet studied thoroughly. The Hilya, which is claimed to be the first, is indecisive in terms of dating process.

Owing to the love of The Prophet Muhammed (sav), Ottoman calligraphers wrote Hilya sheets with a passion of divine service. As a result of this love, many different and unique designs were devised and written.

Varieties in the text are observed depending on different designs. Basmala, Hilya text, an Ayah related to the Prophet Muhammed (sav) and names of the four caliphs of Islam are available in the classical design of Hilya sheets.

The printed “Hilye-i Şerife”, examined in this study, includes fifty two selected couplets written in Ta’lik letters, from “Hilye-i Hâkânî”, apart from the classical text. “Hilye-i Hâkânî” was written by Hâkânî Mehmed Efendi and it exceeds 710 couplets originally. Consequently, a distinctive “Hilye-i Şerife” in terms of both design and text comes into the picture.

In this study, the differences in the text with respect to the Hilye-i Hâkânî are discussed in the footnotes, besides from the characteristics of the “Hilye-i Şerife”.

Keywords: Hilya (Hilye-i Şerife), Hilye-i Hâkânî, the Prophet Muhammed (sav), Calligrapher Hâfız Osman, Calligrapher I. Derviş Ali, Hâkânî Mehmed Bey.

GİRİŞ

Hz. Peygamber (sav)’i övmek, fizîkî, insânî ve ahlâkî vasıflarını ortaya koymak maksadıyla İslâm Edebiyatı’nda pek çok eser verilmiştir. Evvelâ onu, Cenâb-ı Hak Kur’ân’da methetmiş ve “Âlemlere rahmet olarak gönder-

diğini” (Enbiyâ Suresi 21/107) beyan etmiştir. Farklı âyeti kerîmelerde Hz. Peygamber’in şahsiyeti ve ahlâkı ile ilgili çokça beyanlar bulunmaktadır. (Kalem Suresi 68/4. âyet şöyledir: “Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahibisindir.”; Ahzâb Suresi 33/21 “Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah’a ve âhîret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok anan kimseler için Resûlullah en güzel örnektir”)

Hz. Peygamber (sav) hakkında birçok metin ortaya konulmuştur. Ayrıca, çok fazla sayıda “Kelâm-ı kibâr” da mevcuttur. Hattatlar, onun için yazılmış bu metinleri, yazının güzeli olan “Hüsn-i hat” ile satıra dizmişlerdir. Tıpkı Mushaf yazmak gibi, bir hattat için Hilye-i Şerîfe yazmak da önemli bir görev sayılmıştır. Hz. Peygamber (sav)’in beşerî ve ahlâkî vasıflarından bahseden ve ana kısmında, Hz. Ali (ra) veya Ümmü Ma’bed rivâyetlerinden birinin yazılı olduğu Hilye-i Şerîfe levhaları çok farklı şekillerde tasarlanmış ve yazılmıştır.

Öteden beri, Osmanlı’da ilk Hilye-i Şerîfe levhasının, kesin olmamakla birlikte Hâfız Osman tarafından tasarlandığı kabul edilmektedir. Fakat bu tasarımin, Hattat Hâfız Osman Efendi’nin sanat hayatında nasıl bir seyir takip ederek olgun hâle geldiği hususu şimdilik kesinleşmemiştir.

Osmanlı’nın son döneminde farklı tasarımda bir Hilye-i Şerîfe, etrafına Hilye-i Hâkânî’den de beyitler konulmak suretiyle baskı olarak hazırlanmıştır. Makalenin konusu bu Hilye-i Şerîfe’dir.

Hilye-i Şerife Levhaları

Hilye’de, Besmele, Ciharyâr-ı güzîn isimleri, Hz. Peygamber ile ilgili bir âyet (genellikle Enbiyâ suresi 107. âyeti) bulunmaktadır. İslâm Medeniyetine Osmanlı kültürünün hediyesi olan Hilye-i Şerîfe levhasının klâsik tertibinde; Besmele, Hilye metninin yer aldığı ve “Göbek” olarak isimlendirilen kısım, hemen bunun altında Hz. Peygamberle ilgili bir âyet, Kudsî Hadîs veya bir kelâmın yer aldığı kısım bulunmaktadır. “Etek” tabir olunan kısım en altta yer almakta ve eğer hilye metni devam ediyorsa bu yere yazılmıştır. Genel olarak hattat imza satırı da burada yer almıştır. Bunun dışında çok farklı âyet, hadis ve kelâm-ı kibâr kullanılarak değişik tasarımlarla Hilye-i Şerîfe levhaları yazılmıştır. (Berk, 2003: 89- 92)

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Sülüs Nesih hatla yazdığı h. 1281 tarihli ve klasik tasarımla bir Hilye-i Şerîfesi

Genel olarak hilye levhalarının tertibi yukarıda verilen şekilde olmakla birlikte, çok fazla sayıda farklı tasarım ve ibârelerin yer aldığı Hilye-i Şerîfeler yazılmıştır. Çok farklı hilye tasarımları arasında Hattat Mustafa Râkım Efendi (1758- 1826) tarafından yazılan bir Hilye-i Şerîfe bu konuda fikir verici iyi bir örnektir. Kezâ, hilye yazan hattatlar arasında Hâfız Osman Efendi, Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi, Mehmed Râsim Efendi, İbrahim Afif, Mustafa Kütâhi, Seyyid Osman Efendi, Mahmud Celâleddin Efendi, Esmâ İbret Hanım, Mehmed Râşid Efendi, İbrahim Sukûti Efendi, Abdülkâdir Şükrî Efendi, Kebecizâde Mehmed Vasfî Efendi, Ali Vasfî Efendi, Mehmed Esad Yesârî, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Mustafa Vâsıf Efendi, Halil Şükrî Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Hâfız Abdülahad Vahdetî Efendi, Mehmed İlmî Efendi, Mehmed Şefik Bey, Mehmed Şevkî Efendi ve talebesi Filibeli

Ahmed Ârif Efendi, Muhsinzâde Abdullah Bey, Mehmed Râşid Eyyûbî, Mehmed İzzet Efendi, Mehmed Fehmi Efendi, Yahya Hilmi Efendi, Hasan Rıza Efendi, Aziz Efendi, Kâmil Akdik, Hulûsi Efendi, Hâmid Aytac klâsik veya farklı tasarım ve ibarelerle Hilye-i şerîfe hazırlamışlardır.

Kesin olmamakla birlikte, hemen tüm kaynaklarda, levha şeklindeki ilk Hilye-i Şerîfe'nin, Osmanlı döneminde Hattat Hâfız Osman Efendi (1642-1698) tarafından tasarlandığı ve yazıldığı belirtilmektedir. Fakat Hattat Hâfız Osman Efendi ile ilgili bir eserde, Hâfız Osman'dan evvel, ilk defa Büyük (I.) Derviş Ali'nin bir hilyesinin görüldüğü rivâyeti kaydedilmiştir.¹ Herhalde bu iddia buraya fotoğrafını dercettiğimiz bir Hilye-i Şerîfe'ye dayandırılmaktadır. Fakat bu hilye-i şerîfe dikkatlice incelendiğinde, Hâfız Osman'la kemâl derecesine varmış hilye tasarımındaki olgunluk burada da müşahade edilmektedir. Ayrıca yazı incelendiğinde yazısının I. Derviş Ali'ye benzemediği de görülmektedir. Fakat Hâfız Osman'da görülen hilye tasarımının bu hale gelinceye kadar geçirdiği merhaleler henüz kesin olarak açıklığa kavuşturulmuş değildir.

Hattat I. Derviş Ali'ye izâfe edilen Hilye-i Şerîfe

¹ (Çığ, 1949: 11) Buradaki bilgi şöyledir: “Gerek müzelerimizde, gerekse koleksiyonerlerde Hafız Osman'dan evvel yazılmış bir Hilye'ye tesadüf edemedik. Yalnız, hattat Baha Ersin,

Matbu‘ Hilye-i Şerîfe

Makale konumuz olan Hilye-i Şerîfe, 1923/1924 yılında basılan tasarımı farklı bir hilyedir. Hilye'nin tâc kısmına Mescid-i Nebevî ve Medine-i Münevvere'nin gravürü yapılmıştır. Tâc kısmın altında zemin kısmına ise göbek ve dört halifeyi de içine alacak şekilde Makilî hatla Kelime-i tevhid ibaresi olan “Lâilâhe illallah Muhammedun resûlullah” yazılmıştır. Üst kısımda İsm-i Nebî “Muhammed” Celî Sülûs ve müsennâ olarak resmedilmiş ayrıca sağ tarafa “Lafzatullah” sol kısma “İsm-i Nebî” Sülûs hatla yazılmıştır. Bunların altına “Besmele” ve Hilye-i şerîfe levhalarında yazılması gelenek olan Enbiyâ Sûresinin 107. âyeti “Vemâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemîn”² Sülûs hatla yazılmıştır.

Hilye metninin tamamı göbek kısmına Nesih hatla yazılmıştır. Göbek kısmının dört köşesine, dört halifenin isimleri sırasıyla: “Ebûbekir (ra)”, “Ömer (ra)”, “Osman (ra)” ve “Ali (ra)” yazılmıştır. Hilye’yi çevreleyen motifin en alt kısmına Rik’a hattı ile “1339- 1342³ Matbaa-i Âmire” notu düşülmüştür. Hilye-i Şerîfe’de imza olmadığından hilyenin hattatı belli değildir.

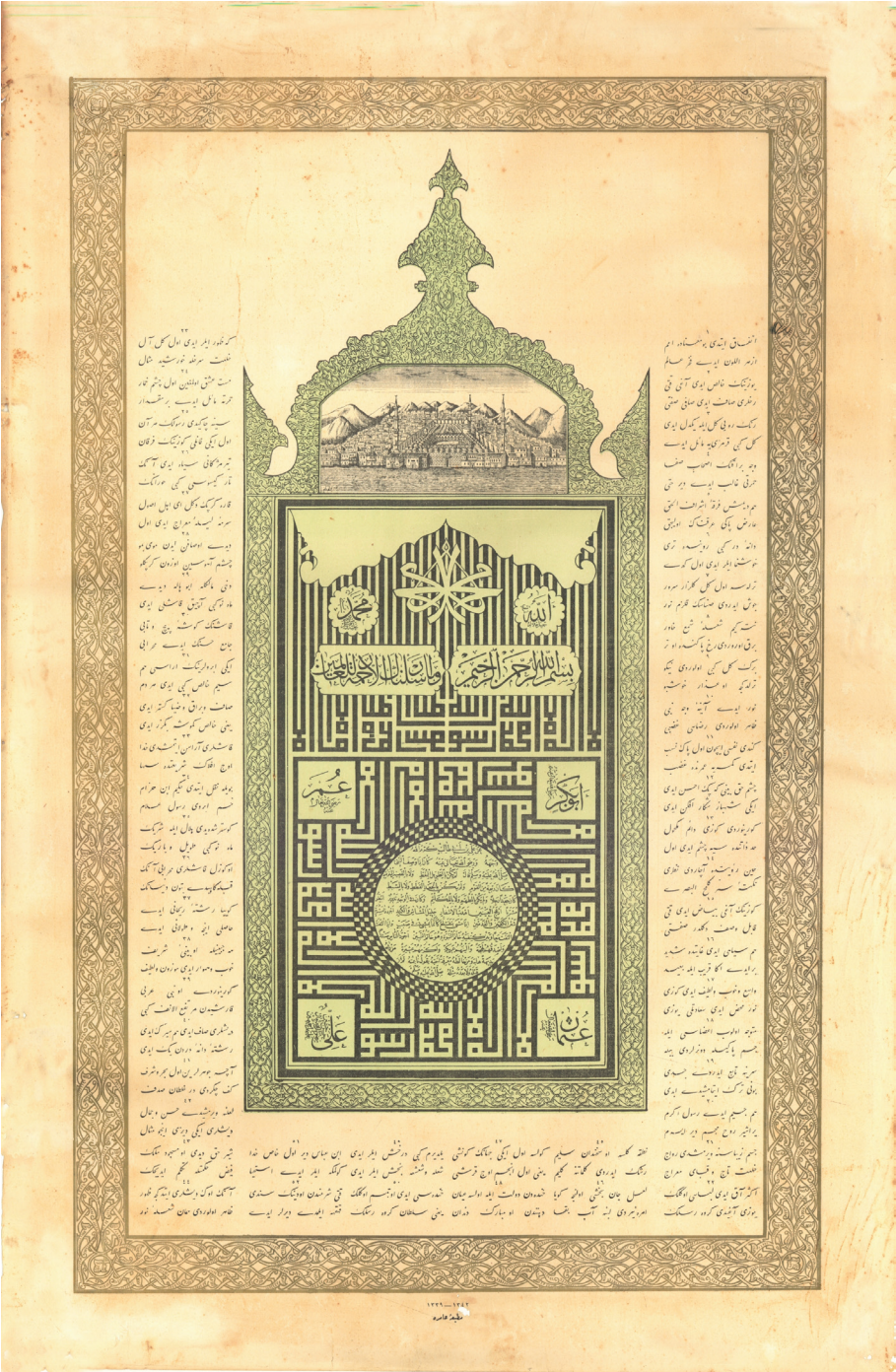
Hiz. Ali (ra) rivâyeti olan hilye metninin anlamı şöyledir:

Ali bin Ebû Talib (Allah yüzünü ak etsin ve Allah ondan râzı olsun), Hazreti Peygamber’i (Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) vasfettiğinde şu ifadelerle anlatırdı: O, ne herkesin üstünden bakacak kadar çok uzun, ne de bakışları altında kalacak kadar kısaydı; çoğunluğun biraz üstünde, orta ve kararında bir boya sahipti. Saçları, ne kısa boğumlu ve kıvrıkcık ne de dümdüzdü; hafifçe dalgalı ve düzgündü. Yanakları, ne dolgun ve etli, ne de kemikleri açığa çıkacak kadar zayıf ve kuru idi; mübârek yüzleri, hafifçe değirmiydi. Rengi de, hafifçe kırmızıya çalan bir beyazlıktaydı. Gözleri siyah, kirpikleri de sık ve uzundu. İri yapılı bir bedeni, sağlam ve güçlü kemikleri ve genişçe omuzları vardı. Bedeninde bulunan ince ve kısa tüyler, göğsünün ortasından yoğunlaşarak karnına doğru iniyordu. El ve ayakları, kıvamında bir dolgunlukta ve kemal noktasındaydı. Yürürken, sanki yokuştan aşağıya doğru inermişçesine önüne doğru meyilli yürürdü. Yüzünü dönmek istediğinde, sadece başını

“İlk defa Büyük Derviş Ali Hilye yazmış ben gördüm” demekte ise de sarih olarak kimde gördüğünü ve nerede olduğunu bildiremedi.”. Muhtemelen, Baha Ersin burada neşrettiğimiz hilyeyi kastetmiş olabilir.

2 Anlamı: “Biz seni ancak âlemler rahmet olarak gönderdik.”

3 Bu tarihlerin ilki olan 1339 Rûmî; ikincisi olan 1342 tarihi ise Hicrî tarihe işaret etmektedir ki, her ikisinin de Milâdî karşılığı 1923/1924 senesidir.

Sülüs, Nesih, Ma'kılı ve Ta'lik hatlarıyla hazırlanmış Baskı Bir Hilye-i Şerife

çevirmez, bütün bedeniyle birlikte dönerdi. İki omuz küreği arasında, peygamberlerin sonuncusu olduğunu gösteren “nübüvvet mührü” vardı. O (Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun), insanların sînesi en geniş olanı, lehçe yönüyle en doğru ve düzgün konuşanı, yaratılış ve fitrat itibarıyla en yumuşak tabiatlısı ve insanlar arasında, iletişimi en mükemmel ve geçimi en kusursuz olanıydı. O’nu uzaktan görenler bir nebze ürperti duyar ve heybetinden korku hissine kapılırlardı; ancak, O’nu yakından tanıma şerefine erenler ise, O’nu her şeyden daha çok sever ve yakınlık duyarlardı. O’nu anlatanlar, “ne O’nun öncesinde, ne de O’ndan sonra, O’nun bir benzerini görmedim” der ve hayranlıklarını ifade ederlerdi. Allah’ın salât ve selâmı O’nun üzerine olsun!”.

Hilye etrafına, “Hilye-i Hâkânî”den elli iki beyit, Ta’lîk hurûfât ile yazılmıştır.⁴ Hilye-i Hâkânî, Hâkânî Mehmed Bey (v. 1015/1606) tarafından yazılan Peygamber Efendimiz (sav)’in manzum şemâilidir. Hilye-i Hâkânî, “feilâtün feilâtün feilün” kalıbında ve aruz vezninde yazılmıştır. Hilye-i Hâkânî, farklı nüshalarına göre 710 beyti aşan bir mesnevidir. “Hâtimetü’l-Kitâb” kısmının sonundaki,

“Olmadan bin yedi tarihi tamam
Bu risâlemde tamam oldu kelâm”

beytinden eserin h. 1007/1599 senesinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.⁵

Makale konusu bu baskı hilyede, 203. beyitten itibaren arada kesintilerle birlikte 361. beyte kadar elli iki seçme beyit bulunmaktadır. Burada hilye tasarımını hazırlayanın kendine göre beyitler arasından seçimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Hilye etrafında yer alan ve Talik hurûfât ile basılan ve Hilye-i Hâkânî’den seçilen beyitler şu şekildedir:⁶

⁴ Hilye etrafında bulunan Talik Hilye-i Hâkânî’nin metninin, imlâdan, (Hâkânî, 1307)’dan alındığı anlaşılmaktadır.

⁵ Hilye-i Hâkânî ile ilgili bkz. Atalay (1991a). “Hâkânî ve Hilye’si (I)”: 29-49; (1991) “Hâkânî ve Hilye’si (II)”, 5/II: 33-58.

⁶ Bu Hilye’de yer alan, Hilye-i Hâkânî’den seçili beyitlerin, (Karaman, 2008) kitabına göre beyit numaraları şöyledir: 1/ 203; 2/ 204; 3/ 205; 4/ 209; 5/ 213; 6/ 214; 7/ 217; 8/ 218; 9/ 220; 10/ 223; 11/ 224; 12/ 228; 13/ 229; 14/ 232; 15/ 234; 16/ 235; 17/ 236; 18/ 240; 19/ 241; 20/ 248; 21/ 249; 22/ 256; 23/ 258; 24/ 270; 25/ 271; 26/ 284; 27/ 285; 28/ 289; 29/ 292; 30/ 296; 31/ 299; 32/ 300; 33/ 301; 34/ 302; 35/ 303; 36/ 306; 37/ 315; 38/ 316; 39/ 318; 40/ 329; 41/ 330; 42/ 337; 43/ 338; 44/ 339; 45/ 345; 46/ 346; 47/ 349; 48/ 350; 49/ 351; 50/ 358; 51/ 359; 52/ 361. (İlk rakam baskı hilyedeki beyit numarasına; ikinci rakam ise Hilye-i Hâkânî’deki beyit numarasına işaret etmektedir.)

1

İttifâk etti bu ma'nâda ümem
Ezheru'l-levn idi fahr-ı âlem

2

Yüzünün hâlis idi ağı katı
Ruhları sâf idi sâfi sıfatı

3

Reng-i rûyî gül ile yek-dil idi
Gül gibi kırmızıya mâil idi

4

Vech-i berrâkının ashâb-ı safâ
Humreti gâlib idi der hattâ

5

Hem demiş fırka-i eşrâf el-hak⁷
Ârız-ı pâki arak-nâk olıcak

6

Dâne-i dürr gibi rûyunda teri
Hoş-nümâ eyler idi ol güheri

7

Terlese ol gül-i gülzâr-ı sürûr
Cûş ederdî sanasın kulzum-i nûr

8

Nitekim şu'le-i şem-'i hâver
Berk ururdu rûh-ı pâkinde o ter

9

Berk-i gül gibi olurdu nîkû⁸

⁷ Bu beytin ilk mısraı farklı baskılarda değişik şekilde yer almaktadır. (Hâkânî, 1292: 10)'da, "Hem demişlerdürür eşrâf el-hak" şeklinde; (Hâkânî, 1848/1264: 17)'de ise, "Hem demişlerdürür eşrâf el-hak" şeklinde; (Hâkânî, 1317: 14)'te de aynı şekilde "Hem demişlerdürür eşrâf el-hak" yer almaktadır. (Hâkânî, 1307: 16)'da ise "Hem demiş fırka-i eşrâf el-Hak" şeklinde (Bu baskının günümüz alfabesine aktarımına da bkz, Karaman, 2008: 63) yer almaktadır. Makale konusu bu Hilye'de de aynı şekilde "Hem demiş fırka-i eşrâf el-Hak" olarak yazılmıştır.

⁸ Bu mısra, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "Berk-i gül gibi o rûy-ı nîgû"; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye'de ise, "Berk-i gül gibi olurdu nîgû" şeklindedir.

Terledikçe o 'izâr-ı hoş-bû⁹

10

Nûr idi âyine-i vech-i Nebî

Zâhir olurdu rızası gazabı¹⁰

11

Kendi nefsi için ol pâk- neseb

Etmedi kimseye ömründe gazab

12

Çeşm-i hak-bînî ki pek ahsen idi¹¹

İki şebbâz-ı şikâr-efken idi

13

Görünürdü gözü dâ'im mekhûl¹²

Hadd-i zâtında siyeh-çeşm idi ol

14

Hîn-i ru'yette açardı nazarı

Nükte-i sırr-ı "kelemhi'l-basar"¹

15

Gözünün ağı beyaz idi katî

Kâbil-i vasf değıldir sıfatı

16

Hem siyâhî idi gâyetle şedîd

Bir idi ana karîb ile ba'îd

17

Vâsi u hûb u latîf idi gözü

Nur-i mahz idi sa'âdetli yüzü

⁹ Bu mısra, (Hakânî, 1292); "[T] Derledüğünce; (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "Terlediğünce"; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye'de ise, "Terledikçe" şeklindedir.

¹⁰ Bu mısra, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "Zâhir olurdu rıza vü gazabı" şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye'de ise, "Zâhir olurdu rızası gazabı" şeklindedir.

¹¹ Bu mısra, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "Çeşm-i hak-bînî gibi Ahsen idi" şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında "Çeşm-i hak-bînî pek Ahsen idi" ve makale konusu Hilye'de ise yukarıda dercedildiği gibidir.

¹² Bu beyit, (İskender Pala, 1991: 47) isimli kitaba sehven konulmamıştır.

18

Müteveccih olup a'zâsı ile
Cism-i pâkiyle dönerlerdi bile

19

Serine tâbi' ederdi cesedi
Bunu terk etmemiş idi ebedî

20

Hem cesîm idi Resûl-i Ekrem
Yaraşır¹³ rûh-ı mücessem der isem

21

Cism-i zîbasına vermişti revâc
Hil'at-i tâc u kabâ-yı mi'râc

22

Ekser ak idi libâsı o gülün
Yüzü ağıydı gürûh-ı rüsulün

23

Ki zuhûr eyler idi ol gül-i âl
Hil'ati sürhle hurşîd-misâl

24

Mest-i aşk olmağın ol çeşm-i humâr
Humrete mâ'il idi bir mıkdar

25

Sîne-çâk idi rasûlun her ân
Ol iki kanlı gözünün furkân¹⁴

26

Tîr-i müjgânı siyâh idi anın
Târ-ı gîsûsu gibi hûrânın

27

Kara kirpik değil ey ehl-i usûl
Sürme-i leyle-i Mi'râc idi ol

¹³ Bu kelime, (Pala, 1991: 49)'da "Yaraşık" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴ Bu kelime bu mısradâ, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "kurban" şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye'de ise yukarıda yazıldığı gibi "furkan"dır.

28

Dedi evsafın eden mûy be-mû

Çeşm-i âhûsın uzun kirpiklû

29

Dahi Mâlik'le Ebû Hâle dedi

Mâh-ı nev gibi açık kaşlı idi

30

Kaşının kûşe-i pîç ü tâbı

Câmi'-i hüsnün idi mihrâbı

31

İki ebrûlarının arası hem

Sîm-i hâlis gibi idi her-dem

32

Sâf u berrâk u ziyâ-güster idi

Yani hâlis gümüşe benzer idi

33

Kaşları arasın etmişti Hudâ

Evc-i eflâk-i şerîatta sühâ

34

Böyle nakl etti Hakîm ibni Hizâm¹⁵

Ham-i ebrû-yı resûl-i allâm

35

Gösterişt eydi¹⁶ hilâl ile şerîk

Mâh-ı nev gibi tavîl u bârîk

36

O¹⁷ güzel kaşları mihrâbı anın

Kıble-gâhıydı bütün dünyânın

¹⁵ Bu isim, (Pala, 1991: 55)'te "Hakîm ibni Harâm", (Karaman, 2008: s. 81)'de "Hakîm ibni Hizâm" şeklinde okunmuştur ki, doğrusu ikinci okunuş şeklindedir. "Hakîm ibni Hizâm"dır.

¹⁶ Hilyenin bu baskısında, "Gösterişt eydi" kelimesinin bir "Elif" harfi konulmamıştır. Bu haliyle kelime sanki "Gösterişte yedi" şeklinde okumaya imkân vermektedir. Fakat diğer Hilye-i Hakânî baskılarında "Elif" harfi bulunmaktadır.

¹⁷ Bu kelime bu mısradâ, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, "Oİ" şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye'de ise yukarıda yazıldığı gibi "O" şeklindedir.

37

Gûyâ rişte-i reyhânî idi¹⁸

Hâsılı ince ve tûlânî idi

38

Meh-i cebîniyle o bînî-i şerîf

Hûb u hemvâr idi mevzûn u latîf

39

Görünürdü o Nebiyy-i Arabî

Karşıdan mürtefi‘u‘l-enf gibi

40

Dişleri sâf idi hem seyrek idi

Rişte-i dâne-i dürden yek idi

41

Açsa cevherlerin ol bahr-i şeref¹⁹

Kef çekerti dürr-i galtân-ı sadef

42

La‘line vermişidi hüsn ü cemâl

Dişleri iki dizi inci misâl

43

Şîr-i Hak dedi o mescûd-ı melek

Feyz-i hikmetle tekellüm idicek

44

Anın ön dişleri ettikçe zuhûr

Zâhir olurdu hemen şu‘le-i nûr

45

Nutka gelse o suhandân-ı selîm

Reşk ederdi kelimâtına Kelîm

¹⁸ Bu beytin Hilye'nin bu baskısında mısraları yer değiştirmiştir. Hilye-i Hâkânî'nin bütün baskılarında bu beyit şu şekilde yer almaktadır:

Hâsılı ince ve tûlânî idi

Gûyâ rişte-i reyhânî idi

¹⁹ Bu beytin bu mısraındaki “Bahr-i şeref” tamlaması, Hilye'nin bu baskısında “Bahr u şeref” şeklinde yer almıştır ki, doğrusunun “Bahr-i şeref” olması gerekmektedir.

46

La‘l-i can-bahşı olunca gûyâ
İmrenirdi lebine âb-ı bekâ

47

Gülse o iki cihânın güneşi
Yani ol encüm-i evc-i Kureşî

48

Handeden devlet ile olsa ıyân
Deheninden o mübârek dendân

49

Yıldırım gibi dırahş eyler idi
Şu‘le vu şa‘şaa bahş eyler idi²⁰

50

Handesi idi o tebessüm o gülün
Yani sultân-ı gurûh-ı²¹ rusûlün

51

İbn-i Abbâs der ol hâss-ı Hudâ
Gülmeye eyler idi istihyâ

52

Katı şerminden o dînin senedi
Kahkaha eylemedi derler idi.

Netice

Hilyeler Hz. Peygamber (sav)’in yazı ile anlatıldığı levhalardır. Kültürümüzün Hz. Peygamber (sav)’e olan sevgisinin bir tezâhürü olarak Osmanlı’da ortaya çıkmıştır. Kesin olmamakla birlikte levha olarak ilk Hilye-i Şerîfe Hattat Hâfız Osman (1642- 1698) tarafından tasarlanarak yazılmıştır. Hattat Hâfız Osman’dan sonra hattatlar çok farklı tasarımlarla hilyeler yazmışlardır.

²⁰ Bu mısradaki “Şu‘le-i şa‘şaa” tamlaması, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, “Şu‘le-i şa‘şaa” şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye’de ise “Şu‘le vu şa‘şaa” şeklindedir.

²¹ Bu kelime, (Hakânî, 1292); (Hakânî, 1264/1848); (Hakânî, 1317) baskılarında, “mulûk” şeklinde; (Hakânî, 1307) baskısında ve makale konusu Hilye’de ise “gurûh” şeklindedir.

Makale konusu Hilye-i Şerîfe tasarımı ve metni ile farklılık göstermektedir. Sülüs ve Nesih hatlar dışında hilye metni etrafında bulunan Hilye-i Hakânî ise Ta'lik matbaa hurufatı ile basılmıştır.

Hilye-i Hâkânî, farklı nüshalarına göre 710 beyti aşan bir mesnevîdir. Buradaki hilye etrafına, “Hilye-i Hâkânî”den elli iki beyit, Ta'lîk hurûfât ile basılmıştır. Hilye etrafında bulunan Talik Hilye-i Hâkânî metninin, imlâsından h. 1307’de Mahmud Bey Matbaası’nda basılan “Hilye-i Hâkânî” nüshasından alındığı anlaşılmaktadır.

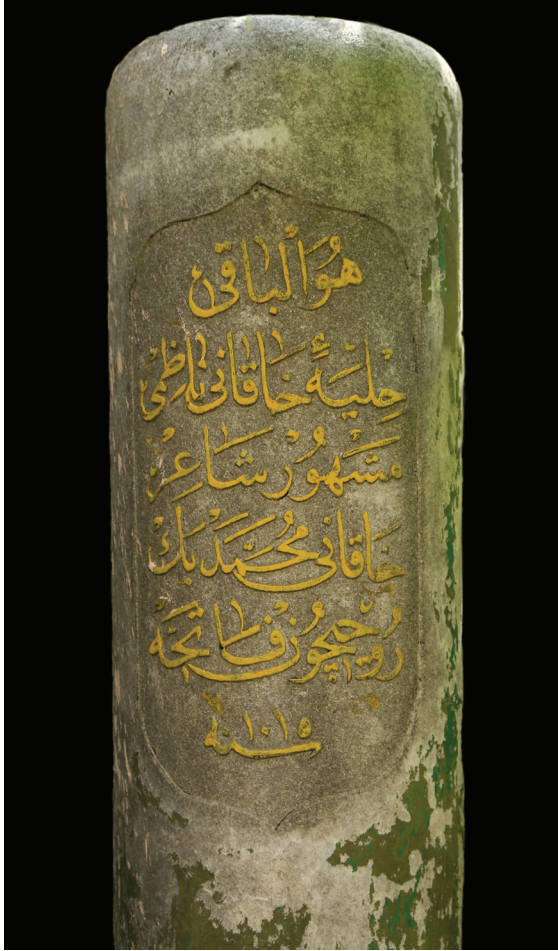
Elbette Osmanlı döneminde hattatlar çok farklı tasarımlarla Hilye-i Şerîfe’ler yazmışlardır. Bu Hilye-i Şerîfe ise baskı olarak farklı bir tasarıma sahiptir. Etrafında bulunan Hilye-i Hâkânî ise talik hurûfat ile dizilerek basılmıştır. Beyitlerde görülen nüsha farklarına dipnotlarda işaret edilmiştir.

Makale konusu Hilye-i Şerîfe’de Sülüs, Ma’kılî, Nesih ve Ta’lik hattının kullanıldığını görmekteyiz.

4- Hâkânî Mehmed Efendi Mezarı Genel Görünümü (Edirnekapı Mihrimâh Camii Hazîresi)

184•TASARIMI VE METNİYLE FARKLI BİR BASKI
HİLYE-İ ŞERİFE

Hakânî Mehmed Efendi'nin Kabir Kitâbesi (Edirnekapı Mihrimâh Sultan
Camii Hazîresi)

BİBLİYOGRAFYA

- Atalay, Mehmet (1991a). “Hâkânî ve Hilye’si (I)”, Fırat Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler, 5/I: 29-49.
- Atalay, Mehmet (1991). “Hâkânî ve Hilye’si (II)”, Fırat Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler, 5/II: 33-58.
- Berk, Süleyman (2001). “Bir Hilye-i Hakânî”, AD Art Dekor, S. 97: 94- 95.
- Berk, Süleyman (2003). Hattat Mustafa Râkım Efendi, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Çığ, Kemal (1949). Hattat Hâfız Osman Efendi, İstanbul, Uzman Laboratuvarı.
- Erdoğan, Mehtap (2013). Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler. İstanbul, Kitabevi.
- Hâkânî, Mehmed b. Abdülcelîl (1292). Hilye-i Hâkânî. İstanbul, İmâmecizâde Mehmed Emin Bey Matbaası.
- Hâkânî, Mehmed b. Abdülcelîl (1848/1264). Hilye-i Hâkânî, İstanbul, Matbaa-i Âmire.
- Hâkânî, Mehmed b. Abdülcelîl (1307). Hilye-i Hâkânî, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası.
- Hâkânî, Mehmed b. Abdülcelîl (1317). Hilye-i Hâkânî, İstanbul, Şirket-i Sahafiye-i Osmâniye Matbaası.
- Karahan, Abdülkadir (1992). Hakani Mehmed Bey’in Hilye-i Şerife’si. İstanbul, Sabah Gazetesi Yayını.
- Karaman, Hayreddin (2008). Hilye, İstanbul, Ufuk Kitapları.
- Pala, İskender (1991). Hilye-i Saadet. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pala, İskender (1997). “Hilye-i Saadet’in Caizesi”, Türk Edebiyatı, S. 279: 78- 81.
- Uzun, Mustafa (1997). “Hâkânî Mehmed Bey”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, c. XV: 166- 168.
- Uzun, Mustafa (1998). “Hilye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, c. XVIII: 44- 47.
- Yardım, Ali (1997). Peygamberimizin Şemâli. İstanbul, Damla Yayınları.

